

دو فصلنامه تفسیر پژوهی
سال نهم، شماره یازدهم
بهار و تابستان ۹۸
صفحات ۱۳۱-۱۱۷

نقش صبر در تربیت اسلامی فرزندان با الگوپذیری از آیه ۱۳۲ طه*

محمد جواد سامی**
علی مطوری***
علیرضا خنشا****

چکیده

خانواده سنگ بنای اجتماع است و اگر خانواده سالم و متعالی باشد می‌توان به داشتن جامعه‌ای مستحکم و استوار، امیدوار بود. والدین می‌توانند با تعمیق اندیشه‌های صحیح و الهی از روش و تکنیک متناسب با سن فرزندان استفاده و آنها را انسان نمونه و وارسته تربیت نمایند. بدیهی است که نقش صبر بعنوان یک اصل در تمامی این شیوه‌ها و تعالیم تربیتی نقشی برجسته و والا دارد و می‌توان آترا کلید طلایی تربیت نامید. نتایج بررسی روان‌شناسانه با محور قرآنی (۱۳۲ طه) نشان می‌دهد مفهوم گسترده اصطبر به معنی صبر، با استمرار صفاتی چون شکیبایی، مراقبت آگاهانه و برنامه‌ریزی متناسب، کلید تربیت فرزندان خواهد بود. این پژوهش به روش استنادی و به شیوه کتابخانه‌ای صورت گرفته، تقریب مطالب روان‌شناسی با محوریت آیات قرآن و تحلیل روایی با نگرشی کلامی تنظیم شده است و نتایج نشان می‌دهد که صبر به عنوان کلید طلایی می‌تواند در امر تربیت فرزندان کارایی فراوانی داشته باشد.

کلیدواژه‌ها: اسلام، تربیت، روان، صبر، نوجوان.

*- تاریخ دریافت: ۹۸/۰۳/۰۸ تاریخ پذیرش: ۹۷/۱۲/۲۳

*mjsami430@gmail.com

** استادیار موسسه آموزش عالی آادانا شیراز

*** استادیار دانشگاه شهید چمران اهواز

**** دانشجوی دکتری دانشگاه شهید چمران

۱- مقدمه

سخن تعلیم و تربیت، بحث ساختن انسان‌ها است. هر مکتبی دارای روش خاص آموزشی در کنار سایر سیستم‌های حقوقی، اقتصادی و سیاسی دارد که هدفش تربیت افراد متناسب با آن ایدئولوژی و جهان‌بینی است. در مکتب اسلام بر پرورش فرد، خانواده و اجتماع تأکید شده است. ضمن احترام به اصالت فرد، اصالت اجتماع در نظر گرفته شده است لذا باید طرح و برنامه‌ای برای ساختن فرد و به طبع خانواده و اجتماع وجود داشته باشد. خانواده‌هایی که در پرتو تعالیم اسلام به سعادت فرزندان خود می‌اندیشند و نسبت به آینده آنها احساس مسئولیت می‌کنند امور کودک را تنها در خوراک و پوشاک خلاصه نمی‌نمایند بلکه به مسائل عاطفی، اخلاقی، سوادآموزی، تعلیم و تربیت توجه دارند و برای فرزندان قبل از تولد تا بزرگسالی، برنامه‌ریزی مناسب انجام می‌دهند. با این وجود آشنایی اصول تعلیم و تربیت امری الزامی می‌شود. در این پژوهش به بررسی تعلیم و تربیت فرزندان با بهره‌گیری و مدد از آیه ۱۳۲ سوره طه می‌پردازیم و به نقش صبر بعنوان یک کلید واژه تربیتی می‌پردازیم.

پیشینه پژوهش

تعلیم و تربیت فرزندان قدمتی به طول حیات بشری و قبل از تاریخ اسلام دارد. در عصر پیامبر با استناد به قرآن و شرح و تفسیر آیات توسط معصومین (ع) به این موضوع پرداخته شده است، امام سجاد در رساله حقوق اهمیت تربیت فرزندان و خانواده را یادآور می‌شوند. عالمان بسیاری در این زمینه دست به پژوهش زده از آن جمله کتاب تعلیم و تربیت اجتماعی فرزندان در خانواده اسلامی از محمص؛

روش‌های صحیح امر به معروف و نهی از منکر در تعلیم و تربیت فرزندان از اکبری؛ نگرش آسیب‌شناسانه به چالش‌ها و موانع تربیتی دینی از زمان فرد؛ خانواده و کارکرد تربیتی آن در قرآن و روایات از شاهرودی و دوستان؛ آموزش‌های دینی زنان مقدمه تربیت دینی فرزندان از بختیاری؛ گوشه‌ای از کارهای تحقیقی در امر تربیت فرزندان می‌باشد.

ضرورت و اهمیت پژوهش

در دنیای کنونی که شیوه‌ها و روش‌های مختلف برای پرورش و تربیت جامعه، خانواده و فرزندان وجود دارد، بررسی مدل و الگویی که مطابق با سرشت و فطرت انسان باشد ضروری است. سبکی که توسط خالق جهان و آشنا به نیاز و امیال انسان وضع شده بهتر از دیگر شیوه‌های تربیتی می‌تواند به افراد جامعه انسانی کمک نماید. از آنجا که قوانین اسلام از طرف خداوند و بر اساس فطرت آدمی بنا نهاده شده تعلیم و تربیت فرزندان بر این اساس می‌تواند راه‌گشای مناسبی در این زمینه باشد. اما سؤالاتی مطرح می‌باشد: در افراد خویشتن‌دار چه امتیازی وجود دارد که در شرایط سخت خود مهارگر می‌شوند؟ چگونه فردی در مقابل حوادث شکیبیا و دیگری پرخاشگری می‌کند؟ شیوه برخورد و تربیت خانواده و فرزندان چگونه باید باشد؟ برای رشد فکری کودک چه روش‌هایی به کار بسته شود تا در آینده خود مهارگر باشد؟

افراد خویشتن‌دار با استفاده از اصول روان‌شناسی مدیریت مهار احساسات می‌کنند. ثبات هیجانی در این گونه اشخاص بیشتر است. چه عواملی در بروز و افول این پدیده موثر است. انسان دارای شهوت سخن است. در مهار جنسی می‌تواند در

لغزش‌گاه‌های زندگی موفق نباشد. قدرت و ثروت را بسیار دوست می‌دارد. لطیفی می‌گفت پول انسان را هار می‌کند. چه باید کرد تا در مواجهه با این موانع به جای پرخاشگری صبوری پیشه گردد. اگر واژه‌های معادل شکیبایی همچون درنگ، رضایت و متعالی شدن در بستر خانواده و تربیت ملکه شود ممکن است زمینه روا داری صبر به ابزاری پویا بدل شود.

شایان ذکر است که برخی از دانشمندان غربی از قرآن برای تعلیم و تربیت فرزندان استفاده کرده‌اند. دکتر عوفرگروسبارد دانشمند یهودی، متخصص روانشناسی تربیتی از دانشگاه آمریکا با تألیف کتاب «قرآن راهنمای تربیت فرزندان» در مصاحبه با نشریه اینترنتی المصدر مصر معتقد است که قرآن دارای نکات تربیتی فراوان برای کودکان است وی به نکات قابل توجهی دست یافته که در این مصاحبه به آن اشاره می‌کند. امید آن‌که این پژوهش شروعی برای تحقیق بیشتر شود تا شاهد نهادینه شدن الگوی اسلامی تربیت فرزندان باشیم.

۲- واژه‌شناسی و کاربرد صبر در قرآن

واصبرما صبرک الا بالله و لا تحزن علیهم (نحل/۱۲۷)

صبر در لغت به معنی شرح صدر، سعه صدر، استقامت، حلم، بردباری، کظم غیظ آمده است. واژه‌های متعادل صبر در جامعه و نزد روان‌شناسان: استقامت، درنگ، رضایت، شکیبایی، متعالی شدن (خرمایی، ۱۳۹۳: ۸۵). لغت صبر: حبس النفس علی ما یقتضیه العقل و الشرع (راغب، ۱۴۱۲: ۷۴۷). در تفسیر نفس فعال ملاصدرا نظریه تجرد خیال فعال شیخ اشراق را به کمال رسانده معتقد است که نفس قوه‌ای لطیف است و خلاق هر نفسی بهشت و جهنم خود را می‌سازد. (سامی، ۱۳۹۷: ۱۷۷)

نقش صبر در تربیت اسلامی فرزندان با الگوپذیری از آیه ۱۳۲ طه ۱۲۱

صبر: في أسماء الله تعالى: الصَّبْرُ تعالى و تقدّس، هو الذي لا يُعاجل العُصاة بالانتقام، و هو من أبنية المبالغة. و معناه قَرِيبٌ من مَعْنَى الحَلِيمِ، و الفرق بينهما أن المذنب لا يَأْمَنُ العُقوبة في صِفَةِ الصَّبْرِ كما يَأْمَنُها في صِفَةِ الحَلِيمِ. (ابن منظور، ۱۴۱۴ق: ۴/۴۳۸). الصبر، نقيض الجزع (فراهيدي، ۱۴۱۰ق: ۷/۱۱۶).

الصَّبْرُ: الإمساك في ضيق، يقال: صَبَرْتُ الدَّابَّةَ: حبستها بلا علف، فَالصَّبْرُ لفظ عامّ، بقوله: وَ الصَّابِرِينَ فِي البَأْسِ وَ الصَّرَاءِ [البقرة/۱۷۷]، وَ الصَّابِرِينَ عَلَى مَا أَصَابَهُمْ [الحج/۳۵]، وَ الصَّابِرِينَ وَ الصَّابِرَاتِ [الأحزاب/۳۵] (راغب، ۱۴۱۲ق: ۴۷۴).

کلمه اصطر سه بار در قرآن آمده است.

۱- رب السموات و الارض و مابینهما فاعبده و اصطر لعبادته هل تعلم له سیمیا (مریم/۶۵)

همانا پروردگار آسمان و زمین و آنچه در میان آنها است را پرستش کن و بر

عبادتش شکبیا باش، آیا همنامی برای او می شناسی؟

۲- انامرسلو الناقه فتنه هم فارتقبهم واصطر (قمر/۲۷) همانا ما شتر ماده را برای

آزمایش آنها می فرستیم، پس در انتظار عاقبت آنها باش و صبر پیشه کن.

۳- وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا (طه/۱۳۲) و خانوادهات را به نماز امر کن و

خود برانجام آن شکبیا باش.

اصطر از ریشه صبر از باب افتعال است بمعنی صبر را بر خود لازم دار، این

دستور به صلاه را که به اهل خود امر می نمایی (طیب، ۱۳۷۸: ۱۲۷/۹؛ طریحی،

۱۳۷۵: ۳/۳۵۹) یعنی: ”نماز را بر پاکن و خانوادهات را به نماز فرمان ده تا صبر

برای تو ملکه شود. «صبر» در باب افتعال معنایی افزون بر صیغه ثلاثی مجرد آن

دارد که قصد و اراده و ثبات است. لذا «اصطبار نهایت اوج صبر معنی می شود»

(ثعالبی، ۱۴۱۸ق: ۴/۲۹). «خانواده خود را به نماز دستور ده و خود نیز بر انجام آن

شکبیا باش» (مکارم، ۱۳۷۴: ۳۴۲). و یا واژه اصطر موجود در (مریم/۶۵) به معنی

« تحمل الصبر بجهدک » (راغب، ۱۴۱۲ق: ۲۷۸) یعنی با تمام توان و وجودت صبر پیشه کن (امامی، ۱۳۸۸: ۹۲). رسول الله (ص) درباره اهمیت و ضرورت تربیت فرزندان: «اکرموا اولادکم و احسنوا آدابکم، یغفرلکم: فرزندان را گرامی دارید، تربیتشان کنید تا گناهان شما آمرزیده شود» (طبرسی، ۱۳۶۵: ۲۲).

امام سجاده: خدایا مرا بر تربیت، ادب آموزی و نیکی به فرزندانم یاری فرما (صحیفه سجاده/۲۵)، ضمن تصدیق حق فرزند در رساله حقوق می‌فرماید: «حق فرزندی که از توست این است که در دنیا با هر خیر و شری که دارد و به تو منسوب است، خود مسئول تربیت نیکو و راهنمایی‌اش به سوی خدا و یاریش در اطاعت از پروردگار باشی (حرانی، ۱۳۶۳: ۲۶۳). پیامبرگرامی (ص) درباره چگونگی و شیوه برخورد و تربیت فرزند می‌فرماید: «الولد سید سبع سنین و عبد سبع سنین و وزیر سبع سنین (طبرسی، ۱۳۶۵: ۲۲۲) فرزند هفت سال سرور است، هفت سال فرمانبردار و هفت سال مشاور و وزیر است. امام صادق (ع) ما را به آموزش همراه با مهربانی و به اندازه طاقت به فرزندانمان از ۷ سالگی راهنمایی می‌نمایند (قاضی نعمان، ۱۳۷۳: ۱۹۴/۱).

از موارد مهم تربیت فرزندان، آینده‌نگری است، بر این مطلب در تربیت اسلامی تکیه می‌شود که نباید خود را در زمان حبس کنیم، بلکه به آینده توجه داشته باشیم و لوازم و نتایج نهایی کار را در نظر بگیریم. پیامبر (ص): «اذ همت بامر فتدبر عاقبه» (مجلسی، ۱۳۶۳: ۱۳۰/۷۷) هر کاری را که تصمیم می‌گیری عاقبتش را نگاه کن.

درپس هر گریه آخر خنده‌ای است	مرد آخر بین مبارک بنده‌ای است
هر که آخر بین تر او مسعود تر	هر که آخور بین تر او مطرود تر
کین هوی پر حرص و حالی بین بود	عقل را اندیشه یوم الدین بود

(مثنوی معنوی، مولانا دفتر چهارم بخش ۶۱)

نقش صبر در تربیت اسلامی فرزندان با الگوپذیری از آیه ۱۳۲ طه ۱۳۳

العالم فی الصغر کالنقش فی الحجر (دیوان عرب)، پذیرش فرزند خردسال بیشتر است هر قالبی که برای تربیت کودک بکار ببریم، چون قابل انعطاف است پرورش می‌یابد. تربیت خوب را به فرزندان خویش منتقل خواهند نمود. تعلیم و تربیت همراه با صبر و از روی آگاهی را نباید ناچیز شمرد. والدین شایسته همان‌گونه که برای خود تفکر می‌کنند به فرزند خویش نیز بیاندیشند (نهج البلاغه/نامه ۳۱). زمزمه صدای دلنشین اذان و اقامه در گوش طفل در لحظات نخستین زندگی، یعنی شروع برنامه تربیتی از بدو تولد و استمرار آن تا جوانی و بزرگسالی، نام نیکوی انسانی بر فرزند نهادن و او را به رشد و سعادت قرین نمودن. اضطبر یعنی تنظیم برنامه تربیتی هفت سال اول رشد کودک شروع برنامه تربیتی از ۷ سالگی به بعد به منظور فرم گرفتن شخصیت فرزند، برنامه مناسب پیوسته و مستمر و گام به گام یعنی افزایش صبر و بردباری در تربیت مداوم فرزند. امام صادق (ع) فرمود: فرزند تا هفت سال سرگرم بازی باشد و هفت سال تربیت و ادب و مدت هفت سال آخر به منظور تعلیم آنچه لازم است خودت را به او پیوسته گردان (مجلسی اول، ۱۴۰۶ق:۶۴۳). بدیهی است که ۲۱ سال فرزندی را ملازم و مراقب بودن و با برخورداری از تاکتیک‌های صحیح به تعلیم و تربیت او همت گماشتن برای والدین حداکثر وظیفه‌شناسی است.

صبر نزد اهل معرفت: خواجه عبدالله انصاری منازل صبر را معارف و احوالات و اعمال می‌داند غزالی معتقد است، صبر مرکب از احوال و معرفت است و عمل نتیجه آن (غزالی، ۱۹۸۶: ۶۴) خواجه نصیرالدین طوسی: صبر نگاه داری نفس است از بی‌تابی نزد مکروه (امام خمینی، ۱۳۷۲: ۲۶۰)، الصبر علی العافیة اعظم من الصبر علی البلاء (محدث نوری، ۱۴۰۸: ۲۶۱)

صبر نزد ادیبان و روان‌شناسان:

صبر تابعی از لذت است. افراد وقتی کاری را انجام و یا ترک می‌کنند که برای آنان لذت بخش باشد. والتر میشل بر این باور است که: افرادی که در کودکی خویشتن دارند، در نوجوانی کارآمدتر، قدرتمند و صالحند (دانیل گلمن، ۱۳۹۶: ۱۲۱) صبر یک ویژگی روانی و ثبات درونی است، نتیجه آن مدیریت هیجان و احساسات است. (نوری، ۱۳۸۷: ۱۵۰)

دکتر خرمایی و همکاران در مقاله روان‌سنجی مقیاس صبر به این نتیجه می‌رسند که ساخت ابزاری پایا و روا در زمینه سنجش صبر امری ضروری است (خرمایی، ۱۳۹۳: ۸۹). حافظ مظهر عرفان عملی در غزلی می‌گوید که صبر و ظفر هر دو دوستان قدیم‌اند بر اثر صبر نوبت ظفر آید در بیش از سی روایت آمده است که ظفر نتیجه صبر است. روان‌شناسان واژه معادل صبر را شکیبایی و انواع صبر از نظر قرآن را در مصیبت و صبر بر طاعت، می‌دانند. کارکردهای صبر در زندگی را، مقابله با فشار روانی، دوری از استرس و نشانه‌های بروز آن را بی‌صبری بی‌قراری، ستیزه‌جویی، رقابت طلبی، خصومت، شتاب‌زدگی دانسته و نظام پزشکی بروز بیماری‌های قلبی را با دست‌آورد عمده کلسترول، فشار خون، وراثت ذکر می‌کند.

۳- نقش صبر در آموزش تکالیف

با آن‌که سن بلوغ، شروع دوران تکلیف فرزندان است اما بهتر است والدین از نوجوانی به مرور آن‌ها را با این تکالیف آشنا نمایند. تعلیم و تربیت گام به گام، پیوسته و مستمر در مهد خانواده، تربیت همراه با صبر و استمرار است. گویند: هنگامی که آیه ۱۳۲ طه بر پیامبر(ص) نازل شد، روزی پنج نوبت به در خانه علی و زهرا می‌رفت و توصیه می‌کرد: الصلاة الصلاة یرحمکم الله (عروسی حویزی، ۱۴۱۵ق:

نقش صبر در تربیت اسلامی فرزندان با الگوپذیری از آیه ۱۳۲ طه ۱۲۵

۴۰۹/۳) و بدین ترتیب، مقتدای بزرگ اسلام در تعلیم و تربیت کودکان خانواده شرکت می‌کرد و در این راه شکیبا و استوار بود تا هرچه بهتر بتواند این وظیفه سنگین را انجام دهد و برای دیگران نیز اسوه و الگو باشد (بهشتی، ۱۳۷۷: ۲۴۵). راز موفقیت در آشنایی با تکالیف دین استفاده از سلاح اصطر یعنی صبر، حلم، پیوستگی و استمرار در مراقبت‌ها و آموزش است. اگر والدین به شیوه صحیح و مناسب مسائل جنسی را به فرزندشان آموزش ندهند فرزند از دیگران به طریق غیر مناسب یاد می‌گیرد. قرآن در اوصاف انسان مومن می‌فرماید: «والذین هم لفروجهم حافظون الاعلی ازواجهم» (مومنون/۵ و ۶).

پرسش‌های جنسی فرزندانمان را با درایت و برخورد مناسب ضمن حفظ اسباب و مسائل مربوط به تحریک جنسی و هیجان نوجوانی را با دلسوزی مناسب پاسخ گو باشیم. به خاطر مسائل جنسی کودک را تنبیه نکنید و خشونت به کار نیندید؛ بچه‌ها کنجکاوی می‌کنند. در آموزش صحیح مفاهیم الهی به فرزندان و مراقبت مستمر برای تعمیق و نهادینه شدن این اصول، مصداق این سخن نغز باشیم "پسرم مواظب داوری خود باش، زیرا در قیامت خداوند تو را مؤاخذه خواهد کرد (طبرسی، ۱۳۷۲: ۶۴/۳). از دیگر مشخصات صبوری، عمل صحیح و مداوم و دائمی به مفهوم آیه «یا ایها الذین آمنوا قوا انفسکم و اهلیکم نارا» (تحریم/۶) مومنان کسانی هستند که خود و خانواده را از آتش (عدم صبوری) دور نگه می‌دارند.

سؤال بر آمده از حس کنجکاوی است. نشانه سلامتی روح و جسم آنهاست. اگر جواب سؤال فرزندان را نمی‌دانیم قدرت نه گفتن و نگفتن را دست کم نگیریم با

برخورد نا مناسب، این حس فعال کنجکاوی را که زمینه مفیدی برای رشد کودک فراهم می‌نماید را محفوظ نگه داریم.

آلکسیس کارل نویسنده کتاب انسان موجود ناشناخته می‌گوید: «تعلیم و تربیت کودک، مراقبت دایمی را ایجاد می‌کند که جزء به وسیله پدر و مادر تأمین نمی‌شود. چرا که فقط اینان از آغاز زندگی خصائص بدنی و روانی و استعداد های کودک را که پرورش آنها را باید هدف تعلیم و تربیت قرار دهد، شناخته‌اند» (الکسیس کارل، ۱۹۳۹م، ۲۶).

۴- کاربرد صبر در پرورش استعداد، تعاون و تفاهم فرزندان

هدف تعلیم و تربیت، پرورش زمینه‌های ذهنی کودک و نوجوان است. کمترین اشتباه در پرورش استعدادها فاجعه بار می‌شود. بی‌دقتی، عجله، عدم مطالعه کافی، تشخیص نادرست، توجه نکردن به سلیقه و استعداد بچه‌ها ضررهای جبران ناپذیری به بار می‌آورد. بدیهی است که تشخیص و پرورش و نگهداری از افکار فرزندان نیازمند مطالعه کافی و صبر و حوصله پایدار و استقامت در راه تربیت استعداد های او و وظیفه مهم والدین است. به عبارت دیگر اضطراب تحمل سختی‌ها در پرورش همه جانبه اذهان فرزندان، یعنی طفل را در کنار مطالعه با ورزش و هنر آشنا نمودن است، شناخت استعداد فنی و هنری با صبر و متانت راه پیشرفت او را باز می‌کند. داشتن تفاهم و تعاون معقول، احتیاج به تمرین و ممارست و راهنمایی دارد تا فرزند بتواند در حال و آینده روابط صحیح و پسندیده‌ای با دیگران برقرار نماید. درک دیگری، همکاری و مشارکت، تحمل و شکیبایی در این مسیر، مداومت در تعلیم روحیه تفاهم و تعاون و تشویق به درک متقابل تمایلات شخصیت و حقوق دیگران منجر

نقش صبر در تربیت اسلامی فرزندان با الگوپذیری از آیه ۱۳۲ طه ۱۲۷

خواهد شد. «تعاونو علی البر و التقوی»: به وسیله نیکی و تقوا با یک دیگر همکاری کنید (مائده/۲). وصیت امام علی (ع) به فرزندش «هنگامی که برادرت از تو فاصله می‌گیرد، به او نزدیک شو و چون روی بگرداند، با لطف و محبت با او رفتار نما و چون بخل ورزد او را از بذل و بخشش خود بهره‌مند ساز، ولی مواظب باش این رویه در مقابل افراد نا اهل و نابینا به کار نرود» (نهج البلاغه، خطبه ۳۱).

۵- صبر و مهارت تصمیم‌گیری و کنترل خشم

از مهارت‌های لازم برای فرزند، مهارت تصمیم‌گیری و انتخاب است. کودک با قرار گرفتن در دو راهی یاد می‌گیرد که چگونه با فکر و بالا و پایین کردن گزینه‌ها، بهترین انتخاب را داشته باشد. بدیهی است آموزش مهارت‌های کنترلی، نیاز به صبر، برخورد مناسب و صرف زمان بیشتری برای فرزندان دارد. غضب یا خشم که از سرشت انسان مایه می‌گیرد، یکی از غرایزی است که می‌تواند مفید و هم مضر باشد. غضب اگر کنترل نشود می‌تواند انسان را نابود کند. امام صادق (ع) فرمود: «غضب کلید همه شرور و جنایات است» (کلینی، ۱۳۷۲، ۳۰۳/۲). خشم و غضب‌زاده عدم رضایت است. در مقابل کودک عصبانی و خشمناک آرامش در مقابل لج بازی صبر و در عصبیت فرزند، خونسردی و در مقابل پرخاشگری، بردباری و تسلیم محض بودن، اصول تربیتی صحیح است.

۶- کاربرد صبر در احترام به قوانین و مقررات

امام علی (ع): «بهترین ارث پدر این است که فرزند را با آداب نیک پرورش دهد» (آمدی، ۱۴۱۰: ۳۵۹). بدیهی است که تربیت فرزند نیازمند برنامه‌ریزی صحیح، صبر و حوصله زیاد، پیوستگی و مراقبت دائم، الگو و سرمشق خوب برای کودکان است.

با پند و اندرز و امر و نهی نمی‌توان کودک را تربیت نمود. حلم و بردباری، مطالعه دقیق، انتخاب شیوه و الگوی عملی پیوستگی و رعایت حلم در پرورش این حس در پدر و مادری که بطور مداوم و در همه حال مجری قانون هستند، تابلو آموزش و روح احترام به قانون است.

۷- کاربرد صبر در ترک صفات حسادت، سخن چینی

امام علی (ع): «حسد زندگی را بر صاحبش تاریک می‌گرداند و حسود هیچ گاه آسایش و خوشی ندارد و پیوسته بیمار و علیل است» (محدث نوری، ۱۴۰۸ق: ۱۷/۲۱). کلید مبارزه با حسادت، در عدم مقایسه کودکان با هم و رفتار عادلانه، اظهار محبت در معاشرت‌ها، متانت و حلم در مساوات است. آنان را با یکدیگر مقایسه کردن و خوبی بعضی را به رخ دیگران کشیدن، قیاس با دیگری، اتخاذ شیوه نامناسبی است که خوشبختی و سعادت را دور می‌کند. در مورد بد زبانی نیز از آنجا که بچه‌ها ذاتاً بد زبان نیستند و ممکن است این صفت زشت را در خانه یا مدرسه یاد بگیرند بهتر است والدین خود با رعایت کامل اخلاقی و ادب و عدم بدزبانی در خانه بهترین الگو و سرمشق آنها باشند. پیامبر(ص): انسان به مرام و مذهب و روش دوست و همنشین خود می‌گیرد (کلینی، ۱۳۷۲: ۳۷۵/۲)، والدین با صبر و حوصله فرزندان را هدایت و در انتخاب دوست که امری تحمیلی نیست، یآوری نمایند. فرزندان بویژه نوجوانان و جوانان باید در انتخاب دوست آزاد باشند. نیاز به مراقبت پیوسته را از دخالت بی‌جا باز شناسند. فراهم نمودن زمینه انتخاب دوستان صالح و خوب برای فرزندان یکی از این روش‌های فرهنگی مخصوص نوجوانان است. با نرمی و ملاحظت صفات دوستان خوب و علائم دوست برای او تشریح و آنگاه زیرکانه بطور

مداوم، از راه دور، بر رفتار فرزندان و دوستان آنها نظارت نمود. از آنجا که ریشه این کمال انسان در وجود وی نهفته است. معمولاً فرزندان می‌خواهند خودشان تصمیم بگیرند و عقاید و دیدگاه‌هایش را بیان کنند، بهتر است والدین با تمرین و راهنمایی به آنها یاد دهند این امور را مسئولانه انجام دهند. بهترین دوران پرورش شخصیت و ایجاد استقلال و اعتماد به نفس از چهار تا هفت سالگی است کودک در این دوران به استقلال تمایل پیدا می‌کند، او دوست دارد کارهایش را خود انجام دهد. از کارهای تازه و نوآوری‌های خود بسیار خشنود می‌شود، برای تقویت عزت و اعتماد به نفس کودک گاه روی شانه او بنیید و بگوئید چقدر عزیزی، او را در آغوش بگیرید و بگوئید دوستش دارید. کودک به وسیله انجام این امور اعلام استقلال می‌کند، اعطای آزادی توأم با صبر و حلم، اعتماد به نفس را در بر دارد. والدین از موفقیت‌ها و ابتکارات فرزند استقبال نموده و آنها را تشویق نمایند. با در نظر گرفتن استعداد آنها وظایف متعدد و آسان سودمندی را به عهده آنان واگذار نمایند.

نتیجه گیری

در این نوشتار به نقش صبر و پایداری از جنبه‌های مختلف تعلیم فرزند در کودکی و نوجوانی پرداخته، از آیه ۱۳۲ سوره طه «و امر اهلک بالصلوه و اصطر علیها» الگو گرفته و به بررسی کارکردهای صبورانه در سطوح مختلف تربیتی توجه نمودیم. بر این باوریم که صبر و حلم و بردباری، متانت و آگاهی، شیوه‌های تربیتی و تکنیک‌ها و روش‌های متنوع باعث موفقیت آنها می‌گردد. با روحیه تعاون و تفاهم، استقلال و آزادی عمل و اندیشه خلاق، در ادب آموزی و احترام به قوانین، اصول تربیت نهادینه می‌شود. در آموزش مسائل جنسی، ترک صفات زشت و کسب فضائل انسانی

چون صبر و بردباری، حلم و متانت بایپوستگی و استمرار تربیت صورت می‌گیرد. نقش کلیدی مساله که منجر به نتیجه این موارد می‌شود، صبر و شکیبایی، حلم و بردباری مراقبت آگاهانه، برنامه‌ریزی گام به گام و متناسب با سن فرزندان است. در فرآیند تربیت فرزندان مهم نتایج عملی تربیت است که حاصل می‌شود. صبر کلید واژه طلایی موفقیت این نتایج و دستاوردها است.

کتابنامه

۱. قرآن کریم، (۱۳۷۳)، ترجمه بهالدین خرمشاهی، تهران: چاپ اسماعیلیان.
۲. نهج البلاغه، دوره ۶ جلدی، ترجمه فیض الاسلام، تهران: چاپ علمی.
۳. صحیفه سجادیه، رساله حقوق امام سجاد، تهران: دارالکتاب الاسلامی.
۴. آمدی، عبدالواحد، (۱۴۱۰.ق)، غرر الحکم و درر الکلم، تهران: دارالکتاب الاسلامی.
۵. ابن منظور، (۱۳۸۷)، لسان العرب، بیروت: دار احیاء التراث العربی.
۶. بهشتی، احمد، (۱۳۷۷)، خانواده در قرآن، قم: بوستان انقلاب.
۷. ثعالبی، ابوزید، (۱۴۱۸)، تفسیر ثعالبی، بیروت، دار احیاء التراث العربی.
۸. حرانی، ابن شعبه، (۱۳۶۳)، تحف العقول، به تصحیح علی‌اکبر غفاری، قم: بی‌نا.
۹. خمینی روح‌الله، (۱۳۷۲)، شرح چهل حدیث، تهران: موسسه نشر آثار امام(ره).
۱۰. راغب، حسین بن محمد، (۱۴۱۲ق)، المفردات فی غرایب القرآن، دمشق: دارالقلم.
۱۱. طبرسی، فضل بن حسن، (۱۳۷۲)، مجمع‌البیان فی تفسیر القرآن، تهران: ناصرخسرو.
۱۲. طبرسی، فضل بن حسن، (۱۳۶۵)، مکارم اخلاق، تهران: انتشارات فراهانی.
۱۳. طیب، سید عبدالحسین، (۱۳۷۸)، اطیب البیان فی تفسیر القرآن، قم: موسسه سبئین.
۱۴. طریحی، فرخ‌الدین، (۱۳۷۵)، مجمع‌البحرین، تهران: انتشارات مرتضوی.

نقش صبر در تربیت اسلامی فرزندان با الگوی پذیری از آیه ۱۳۲ طه ۱۳۱

۱۵. طوسی، محمد بن حسن، (۱۳۸۸)، تفسیر التبیان، بیروت: دارالاحیاء التراث العربیه.
۱۶. عروسی حویزی، (۱۴۱۵)، تفسیر نورالثقلین، قم: نشر اسماعیلیان.
۱۷. غزالی، ابوحامد، (۱۹۸۶)، احیاء علوم الدین، بیروت: دارالکتب العلمیه.
۱۸. فراهیدی، خلیل ابن احمد، (۱۴۱۰ق)، العین، تحقیق مهدی خزومی، تهران: دارالهجرت.
۱۹. قاضی نعمان، (۱۳۷۳)، دعائم الاسلام، قم: انتشارات اسماعیلیان.
۲۰. کلینی، محمد بن یعقوب، (۱۳۷۲)، اصول کافی، تهران: کتابفروشی علمیه اسلامی.
۲۱. کارل، الکسیس، (۱۹۳۹)، انسان موجود ناشناخته، آمریکا: بی.نا.
۲۲. گلمن دانیل، (۱۳۹۶)، هوش هیجانی، (ترجمه نسرین پارسا)، تهران: انتشارات رشد.
۲۳. مجلسی، محمدباقر، (۱۳۶۳)، بحارالانوار، ج ۷۷، (تحقیق: محمد حسن بن محمد ولی)، ارومیه: دارالمکتب اسلامی.
۲۴. مجلسی، محمدتقی، (۱۴۰۶ق)، روضه المتقین، قم: موسسه فرهنگی کوشان پور.
۲۵. محدث نوری، میرزا حسین، (۱۴۰۸)، مستدرک الوسائل، ج ۱۱، قم: آلالبیت.
۲۶. مکارم شیرازی، ناصر، (۱۳۷۴)، تفسیر نمونه، تهران: انتشارات دارالکتب الاسلامیه.
۲۷. مولانا، جلال‌الدین محمد، (۱۳۷۸)، مثنوی معنوی، تهران: انتشارات امیر مستعان.

فهرست مقالات:

۲۸. امامی، رضا، (۱۳۸۸)، «ساختارهای صرفی قرآن کریم»، پیام جاویدان، سال اول، شماره ۲۰.
۲۹. خرمایی، فرهاد و همکاران، (۱۳۹۳)، «ساخت و بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی»، فصلنامه اندازه‌گیری تربیتی، دانشگاه علامه طباطبایی، شماره ۱۷، صص ۹۳-۸۳.
۳۰. سامی، محمدجواد، (۱۳۹۷)، «بررسی حیات فکری اجتماعی ملاحادی سبزواری»، شیراز، مجموعه مقالات همایش صلح در دانشگاه شیراز.
۳۱. نوری نجیب‌الله، (۱۳۸۷)، «بررسی پایه‌های روان‌شناختی و نشانگان صبر در قرآن»، قم، موسسه امام خمینی، سال اول، شماره چهارم، صص ۱۶۸-۱۴۳.